

TEOLÓGIA *ÉS* TÖRTÉNETTUDOMÁNY

ANTOLÓGIA AZ EGYHÁZTÖRTÉNET-ÍRÁS
ELMÉLETI KÉRDÉSEIRŐL

Pécs, 2018

Fülszöveg:

Hol van az egyháztörténet helye a teológiában és a történettudományban? Milyen kapcsolat áll fenn e két tudományterület között? Az egyháztörténet a teológia marginalizált segédtudománya vagy éppen ellenkezőleg, olyan terület, melynek megállapításai teológiai szempontból is központi jelentőségűek? Ragaszkodnia kell-e az egyház történetével foglalkozó kutatóknak a teológia alapvető fogalomkészletéhez, vizsgálataik során érvényesítenie kell-e annak szempontjait, értékeléseit, aktuális egyházképét? Vagy lehetőség van a teológiai-hitbéli alapoktól módszertanilag függetlenedő egyháztörténet művelésére is? Létezhet-e legitim módon szekularizált egyháztörténet-írás, vagy csak a *credo ecclesiam*-on belül ragadható meg az egyház kezdet és vég között feszülő történelme? Az antológia az 1950-es évek utáni időszak meghatározó teoretikusainak (Yves Congar, Hubert Jedin, Walter Kasper, Wolfhart Pannenberg, Erwin Iserloh, Norbert Brox, Victor Conzemius, Hubert Wolf, Klaus Schatz, Emile Poulat) ezekre a kérdésekre adott módszertani és elméleti válaszkísérleteiből nyújt válogatást.

TARTALOM

Előszó	7
Hubert Jedin Az egyháztörténet mint üdvtörténet?	11
Yves Congar Az egyház története mint „locus theologicus”	27
Norbert Brox Az egyháztörténet mint „történeti teológia”	39
Emile Poulat Az egyház történeti értelmezése és a történelem egyházi értelmezése	61
Wolfhart Pannenberg Az egyháztörténelem	77
Victor Conzemius Az egyháztörténet mint „nem-teológiai” diszciplína	91
Hubert Jedin Az egyháztörténet mint teológia és történelem	105
Klaus Schatz Teológia-e az egyháztörténet?	119
Erwin Iserloh Az egyháztörténelem: teológiai tudomány	153
Walter Kasper Az egyháztörténet mint történeti teológia	185
Hubert Wolf A teológia és a történelem között. Az egyháztörténet tudományos pozíciójáról	203
A tanulmányok fordításának alapjául szolgáló megjelenési helyek	215
A kötetben szereplő tanulmányok szerzői	217

ELŐSZÓ

A 20. században a teológia és a történettudomány egyaránt jelentős változásokon ment keresztül, ami mindkét diszciplína esetében az elméleti és módszertani alapok át- és újragondolásával járt együtt. Ez értelemszerűen alapjaiban érintette a katolikus egyháztörténet-írás megítélését is, és e változások tartalmának tisztázása, valamint az új kihívásokhoz való alkalmazkodás megkerülhetetlenül fontos kérdéssé vált.

A modern teológia képviselői jelentősen árnyalták az egyháznak, mint történelem tengerén változatlan formában előrehaladó hajónak a képét, és ezt felváltva mindinkább egy organikus, történeti szempontokat is érvényesítő (ön)értelmezés került előtérbe. Miként a kiváló német egyháztörténész, Hubert Jedin egy másik hasonlattal élve találóan megfogalmazta: „a búzamező kicsírázik és kihajt, gabonaszárba és kalászba szökik, de közben mindvégig búza marad, úgy valósul meg az egyház lényege a történelem folyamán változó formában, ugyanakkor önmaga marad.” Ez az új, dinamikussá váló egyházkép természetesen hatást gyakorolt az egyháztörténet-írás szerepfelfogására is, és ösztönözte a kutatókat az elméleti diskurzusban való érdemi részvételére.

A megindult párbeszéd során központi szerepet kapott az egyháztörténelem mint diszciplína fogalma, eredete, tudománybeli elhelyezkedése, funkciója és természete. A különböző állásfoglalások nem csupán a diszciplináris határokat, a tudományok közötti összefüggéseket érintették, de többek között előkerült az is, milyen képességekkel, felkészültséggel, ugyanakkor milyen világnézeti beállítottsággal kell bírnia az egyháztörténet-írás művelőinek. Ezzel összefüggésben merült fel az a kérdés, hogy hol van az egyháztörténet helye a teológiában illetve hol a (szekularizált) történettudományban, és vajon milyen kapcsolat áll fenn e két tudományterület között?

Ragaszkodnia kell-e az egyház történetével foglalkozó kutatóknak a teológia alapvető fogalomkészletéhez, vizsgálataik során érvényesítenie kell-e annak szempontjait, értékeléseit, aktuális egyházképét? Vagy lehetőség van a teológiai-hitbéli alapoktól módszertanilag függetlenedő egyháztörténet művelésére is? Azaz létezhet-e legitim módon szekularizált egyháztörténet-írás, vagy csak a *credo ecclesiam*-on belül ragadható meg az egyház kezdet és vég között feszülő történelme? A tudományos viták során az is felmerült,

hogy vajon a teológiában milyen szerep juthat a történettudományi módszereknek, a külső látásmódnak és értelmezési keretnek. Az egyháztörténet a teológia marginalizált helyzetben lévő területe, vagy éppen ellenkezőleg, minden teológiai diszciplína számára egyaránt fontos, sőt, központi jelentőségű megállapításokat, szemléletmódot kínál, melyek érvényesítése nélkül az egyház újfajta önértelmezése szenved csorbát? A közölt írásokból kirajzolódik az a nézet, hogy az egyháztörténet művelői sem hagyhatják figyelmen kívül a történeti kutatások kikristályosodott módszertanát. Sőt, éppen a történeti kritikai eszköztár segíthet az egyház történelme egészének megragadásában és helyes értelmezésében.

Az e kérdések körül lezajlott elméleti viták eredményei csak lassan, sporadikusan és hiányosan épültek be a hazai egyháztörténet-írásba, és alig váltottak ki olyan hatást, mely az egyháztörténészeket saját munkájuk és tudományos-világnézeti pozíciójuk kapcsán önreflexióra készíti. Ezért döntöttünk úgy, hogy az 1950-es évektől gyakorlatilag folyamatosan zajló szakmai párbeszéd fontosnak ítélt „mesterszövegeiből” magyar nyelvű válogatást készítünk, hozzáférhetővé téve ezeket elsősorban a szakmai közösség számára. Ugyanakkor kiemelt szempont volt számunkra, hogy az elkészült gyűjtemény a történeti és teológiai stúdiumokat tartalmazó egyetemi és főiskolai képzések keretei között is használható legyen, nem csak az egyháztörténeti kurzusokba beépülve, hanem az irodalomelméleti, filozófiai, antropológiai és teológiai oktatás részeként is.

A gyűjteménybe a korszak meghatározó teoretikusainak kiemelkedő módszertani és elméleti szövegeiből válogattunk (Yves Congar, Hubert Jedin, Walter Kasper, Wolfhart Pannenberg, Erwin Iserloh, Norbert Brox, Victor Conzemius, Hubert Wolf, Klaus Schatz, Emile Poulat). Az írások elevenségét, megállapításainak érvényességét mutatja, hogy a legújabb nyugat-európai elméleti szakirodalomban máig hivatkozási alapként szolgálnak. A kiválasztott szerzők több tudományterületről valók és különböző világnézetek képviselői, így felvetett szempontjaik jól kiegészítik egymást. A válogatást széleskörű szakirodalmi tájékozódás és a két tudományág jeles képviselőivel folytatott párbeszéd eredményeképpen állítottuk össze. Az antológiába bekerült szerzők között tehát egyaránt megtalálhatók az egyháztörténet-írás valamint a teológia klasszikusai és meghatározó kortárs képviselői. Arra is ügyeltünk, hogy olyan szövegek is beke-

rüljenek a kötetbe, amelyek legalább részben összefoglalják a téma historiográfiáját, és szélesebb perspektívát nyújtanak a kérdéskör további szakirodalmi bázisához.

Az összeállításnál fontos szempont volt, hogy az egyes szövegek önmagukban is megállják a helyüket, de egymás mellé helyezve őket kibontakozzon a közöttük fennálló diszkurzív viszony is. Az írásokat az eredeti megjelenés sorrendjében adjuk közre, mely egyben arra is alkalmas, hogy megmutassa a szövegekben kifejtett gondolatok, reflexiók belső viszonyát. A kötet végigolvasása egy nagyjából ötvenéves időszak átfogó panorámáját nyújthatja, és az is kiderül, hogy nincs egyetlen, kanonizált tudományos nézőpont, válasz a felvetett kérdésekre, hanem éppen ezek sokszínűsége, és egyben egymást gazdagító hatása teszi lehetővé az eleven és szabad továbbgondolás lehetőségét. Az antológia segíthet megérteni az egyháztörténelem speciális jellegét, helyét a szekuláris történeti, illetve teológiai tudományágak határmezsgyéjén, továbbá olyan fontos kérdéseket vet fel, amelyek eddig nem jelentek meg kellő súllyal a hazai tudományos beszédben.

A tanulmányok magyar nyelvre való átültetésénél fontos szempont volt, hogy a fordítások a kötet egészét tekintve egységes elvek és nyelvezet alapján készüljenek, segítve ezzel a diskurzusban használt, egymásra reflektáló fogalmi készlet megértését, illetve a használt beszédmód szakszerű érvényesülését. E mellett szükséges volt, hogy a fordítók a kiemelkedő nyelvi kompetencia mellett megfelelő teológiai felkészültséggel is rendelkezzenek. E tekintetben ki kell emelnünk és meg kell köszönnünk Görföl Balázs és Görföl Tibor fordítói munkáját, amely a kötet egészében képes visszaadni mind az eredeti szövegek objektív tartalmát, dinamikáját, mind azok gondolatiságát, belső hangulatát.

A kötet összeállításához nyújtott szakmai tanácsokért Czeglányi Zsoltnak, Gárdonyi Máténak, Görföl Tibornak, Molnár Antalnak és Tusor Péternek, valamint a tanulmányok beszerzése kapcsán nyújtott segítségért Horváth Klárának ezúton szeretnénk köszönetet mondani.

A tanulmányok jegyzetapparátusait egységesítettük, a bennük használt rövidítéseket feloldottuk. Az eredeti szövegekben nem hivatkozott, de a magyar kiadásban további magyarázatot igénylő helyeken a szükséges mértékig új jegyzeteket készítettünk, a meglévőket kiegészítettük a betoldást minden esetben megjelölve.

Emile Poulattal együtt valljuk, hogy „a történésznek az a feladata, hogy [...] ösvényeket járjon ki az erdőben, ahol lehet, nyisson új horizontot, és ebben a nyelvi zűrzavarban legyen közvetítő, tolmács azok között az emberek között, akik gyakran jobban figyelnek arra, ami elválasztja őket, mint arra, ami egyesíti, és akik általában képtelenek tisztázni a vitáikat.” Őszintén bízunk benne, hogy e kötettel mi is hozzájárulunk ehhez a munkához.

Pécs, 2018 Pünkösdjén

a szerkesztők